

DOI 10.26886/2520-7474.5(31)2018.1

UDC: 378.147.88

**PROFESSIONAL FORMATION OF THE FUTURE TEACHER IN THE
EDUCATIONAL PROCESS AT THE EXPENSE OF PEDAGOGICAL
PRACTICE**

I. Kamenska, PhD in Agricultural Sciences

SHEI «Pereiaslav-Khmelnyskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical
University», Ukraine, Kyiv region, Pereiaslav-Khmelnyskyi town

The article deals with topical issues of professional training of future teachers. The essence of the concepts of «self-development» and «self-improvement» was revealed, the significance of pedagogical practice as a factor of professional self-development and self-improvement of the future teacher was substantiated.

It was revealed that effective preparation of participants in the educational process in educational institutions is possible due to the strengthening of the practical orientation of students' training. That is, pedagogical practice is the initial stage in the system of professional training, the first part of the practical mastering of the pedagogical profession. It promotes the deepening and systematization of knowledge gained by students in the process of studying specialized disciplines, as well as the development of information competence of future professionals. Pedagogical practice provides a combination of theoretical training of students with their practical pedagogical activity in the conditions of educational institutions of different types and promotes the formation of a creative attitude towards future professional activities, deepening and systematization of the knowledge gained by students in the process of theoretical training; self-development and self-improvement of future teachers. In this period, the foundations of professional activity of future

specialists are laid, professional qualities are formed, the ability to self-development, self-realization and interest in the future profession are revealed.

It is established that proper organization of pedagogical practice contributes to professional growth of the future teachers, development of abilities, allows to create external and internal conditions for self-development of the student. Thus, continuous self-education and self-improvement are the only way that allows a modern educator to become a real professional, to develop professional competence.

Keywords: professional competence, self-development, self-improvement, pedagogue, educational process.

I. Каменська, кандидат сільськогосподарських наук, Професійне становлення майбутнього педагога у навчальному процесі за рахунок педагогічної практики / ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Україна, Київська обл., м. Переяслав-Хмельницький

В статті розглянуто актуальні питання професійної підготовки майбутніх педагогів. Розкрито суть понять «саморозвиток» та «самовдосконалення», обґрунтовано значення педагогічної практики, як чинника професійного саморозвитку та самовдосконалення майбутнього педагога.

З'ясовано, що ефективна підготовка учасників освітнього процесу у закладах освіти можлива за рахунок посилення практичної спрямованості навчання студентів. Тобто, педагогічна практика – це початковий етап у системі фахової підготовки, перша ланка практичного засвоєння педагогічної професії. Вона сприяє поглибленню і систематизації знань, отриманих студентами в процесі вивчення профільних дисциплін, а також розвитку інформаційної компетенції майбутніх фахівців. Педагогічна практика

забезпечує поєднання теоретичної підготовки студентів з їх практичною педагогічною діяльністю в умовах навчальних закладів різних типів і сприяє формуванню творчого відношення до майбутньої професійної діяльності, поглибленню та систематизації знань, одержаних студентами в процесі теоретичного навчання; до саморозвитку та самовдосконалення, майбутніх педагогів. В цей період закладаються основи професійної діяльності майбутніх фахівців, формуються професійні якості, розкривається здібність до саморозвитку, самореалізації та інтерес до майбутньої професії.

Встановлено, що правильна організація педагогічної практики сприяє професійному росту майбутніх педагогів, розвитку здібностей, дозволяє створити зовнішні та внутрішні умови для саморозвитку студентів. Таким чином, постійне самовиховання та самовдосконалення – єдиний шлях, який дозволить сучасному педагогу стати справжнім професіоналом, розвинути професійну компетентність.

Ключові слова: професійна компетентність, саморозвиток, самовдосконалення, педагог, навчальний процес.

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси, що відбуваються у сьогоденні ставлять нові вимоги до якості праці та рівня кваліфікації педагогічних кадрів професійної освіти.

Сучасні розробки технологій та соціально-економічні зміни разом із інтенсивними інформаційними потоками стимулюють педагогічну теорію та практику до більших зусиль у пошуках ефективних способів розвитку інтелектуальних здібностей та особистих якостей студентської інженерії [12, с. 33].

Сутність підготовки майбутнього фахівця полягає у формуванні системи знань і якостей особистості, необхідних для виконання різних

функцій професійної діяльності. Професійний розвиток (зокрема саморозвиток) тісно пов'язаний з особистісним розвитком. У цьому контексті актуальною є проблема створення умов для професійного саморозвитку майбутніх фахівців [4].

Компетентний фахівець конкурентоздатний на ринку праці лише в тому випадку, якщо він вільно володіє своєю професією та орієнтується в суміжних галузях діяльності, професійно мобільний, здатний до саморозвитку, самореалізації, є соціально-відповідальною, творчою особистістю, яка відповідає пріоритетним і перспективним запитам економіки держави [2].

Завжди є потреба суспільства в освічених, компетентних, творчих працівниках, які вміють швидко і оперативно реагувати на зміни в професійному середовищі та самостійно навчатися протягом усього життя.

Н. Уйсімбаєва зазначає, що суспільство нині потребує кваліфікованих фахівців спроможних до активного сприйняття нового, до безперервного особистісного та професійного самовдосконалення. Тому, сучасна вища школа поряд з якісною професійною підготовкою передбачає всебічний розвиток особистості кожного студента спроможного до особистісного розвитку. Педагогічна діяльність є тим особливим видом діяльності, що поєднує організаційну, дослідну і творчу діяльність. Отже, у сучасних умовах педагог повинен бути спроможним до активного сприйняття нового, до безперервного особистісного та професійного самовдосконалення [7].

Саморозвиток майбутнього педагога та професійне самовдосконалення є предметом вивчення багатьох вітчизняних науковців: Л. Сущенко, А. Деркач, М. Костенко, І. Склярєнко, О. Прокопової, Г. Селевко, М. Бахтіна, В. Біблера, М. Бердяєва, І. Донцова, Т. Шестакової. Н. Уйсімбаєва. Проте, проблема

професійного саморозвитку та самовдосконалення майбутніх фахівців під час їх практичної підготовки залишається мало дослідженою та набуває в наш час особливої актуальності.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати особливості професійного становлення майбутнього педагога у навчальному процесі за рахунок педагогічної практики, та визначити вплив педагогічної практики на здібність студентів до саморозвитку.

Завдання дослідження: 1) розкрити суть понять «саморозвиток» та «самовдосконалення»; 2) обґрунтувати значення педагогічної практики, як чинника професійного саморозвитку та самовдосконалення майбутнього педагога професійного навчання.

Методи та методики дослідження. Для досягнення мети було використано комплекс теоретичних методів: теоретичний аналіз науково-педагогічної літератури, вивчення навчально-методичних, програмних і нормативних матеріалів, аналіз періодичних видань з метою визначення сутності основних понять, виявлення сучасного стану досліджуваної проблеми та можливостей у її вирішенні; вивчення і узагальнення педагогічного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Суть понять «самоосвіта» й «саморозвиток» закладено в коренях даних слів: людина сама себе навчає, сама себе розвиває. Самонавчання та саморозвиток – найбільш ефективні способи самовдосконалення особистості.

Саморозвиток – це усвідомлений та керований особистістю процес, в результаті якого відбувається удосконалення фізичних, розумових і моральних можливостей людини, розкривається її індивідуальність. Найважливіший чинник саморозвитку особистості є самопізнання, на основі якого людина має можливість самовизначатися у своїй діяльності, займатися власним

самовдосконаленням та реалізувати на практиці свої особистісні можливості.

Самовдосконалення, як діяльність і вища форма активності особистості є своєрідним соціальним досвідом. На думку Н. Уйсімбаєвої самовдосконалення має соціальну природу, оскільки, саме у процесі соціалізації індивід засвоює цінності, культурні образи, формує ті якості, які вважає прийнятними для свого соціального оточення. Самовдосконалення, виникає в результаті активної взаємодії із навколишнім середовищем і забезпечує нову сходинку в розвитку особистості. Самовдосконалення, як соціальний процес базується на вимогах суспільства та професії до особистості фахівця [8].

Специфіка роботи педагога вимагає постійного саморозвитку та творчого натхнення. Сучасний вчитель повинен знати нові підходи до організації процесу навчання, використовувати в педагогічній практиці інноваційні технології [1]. Постійне самовиховання та самовдосконалення – єдиний шлях, який дозволить сучасному педагогу стати справжнім професіоналом, розвинути професійну компетентність.

Самовиховання – це систематична і свідома діяльність людини, спрямована на саморозвиток і формування своєї базової культури. Самовиховання покликане зміцнити і розвинути здатність до добровільного виконання зобов'язань, як особистих, так і заснованих на вимогах колективу, формувати моральні почуття, необхідні звички поведінки, вольові якості. Самовиховання – складова частина і результат виховання та всього процесу розвитку особистості.

Саморозвиток майбутнього вчителя – це процес усвідомленого цілеспрямованого розвитку себе як педагога, який включає самостійне вдосконалення своїх знань, умінь, особистісних і професійних якостей,

що забезпечують особистісне зростання та ефективність професійної діяльності [7].

Планування особистого розвитку – процес, керований студентами, в якому вони беруть участь, щоб покращити свої здібності, робити обґрунтовану, чітку, справедливу та чесну оцінку власного досвіду навчання. Навчальний процес повинен поступово заохочувати і дозволяти студентам брати на себе відповідальність за планування та оцінку можливостей навчання, щоб розвинути сильні сторони та подолати нинішні слабкі сторони – розвиток критичного самоусвідомлення. Це має бути частиною комплексного підходу до навчання протягом усього курсу вищої освіти [9].

Навчання молоді, у вищій школі – це час самовдосконалення особистості [13].

C. Scott зазначає, що сучасні студенти є активними вихованцями, а не глядачами [14]. Вони вважають себе учасниками створення інформації та нових ідей [10]. Відповідно, навчання в двадцять першому столітті базується на трьох педагогічних принципах – персоналізація, участь та продуктивність [11]. Ця основа дозволить вивчати справжні реальні контексти, здійснювати проекти від початку до кінця, а також вирішувати проблеми, коли вони виникають, що є потужними стратегіями навчання [14].

B. Trilling & C. Fadel акцентують увагу на тому, що на етапах еволюції суспільства, освіта має чотири універсальні ролі. Вона дає суспільству роботу, розвиває особисті таланти, дає змогу виконувати громадські обов'язки, зберігає наші традиції та цінності. Це «великі очікування» на великі прибутки, які ми хочемо отримати від наших інвестицій в освіту. Ці чотири ролі залишаються незмінними протягом усього часу [15].

Одним із основних завдань вищої освіти – сформувати у майбутніх фахівців здібність перетворювати здобуті в навчальному процесі теоретичні знання на професійні функції. Саме теоретична та практична підготовка студентів є ресурсом для формування професійної компетентності та кар'єрного зростання майбутніх фахівців [3].

Відповідно, ефективна підготовка учасників освітнього процесу у закладах вищої освіти можлива за рахунок посилення практичної спрямованості навчання студентів. Педагогічна практика – це початковий етап у системі фахової підготовки, перша ланка практичного засвоєння педагогічної професії. Вона сприяє поглибленню і систематизації знань, отриманих студентами в процесі вивчення профільних дисциплін, а також розвитку інформаційної компетенції майбутніх фахівців. Педагогічна практика забезпечує поєднання теоретичної підготовки студентів з їх практичною педагогічною діяльністю в умовах навчальних закладів різних типів і сприяє формуванню творчого відношення до майбутньої професійної діяльності, до поглиблення та систематизації знань, одержаних студентами в процесі теоретичного навчання; до саморозвитку та самовдосконалення, майбутніх педагогів. В цей період закладаються основи професійної діяльності майбутніх фахівців, формуються професійні якості, розкривається здібність до саморозвитку, самореалізації та інтерес до майбутньої професії.

Для студентів четвертих курсів спеціальності «Професійна підготовка (Охорона праці)» педагогічну практику організовано з метою професійного становлення майбутнього педагога, здатного на високому рівні організувати навчально-виховний процес у закладах освіти; набуття студентами практичного досвіду та готовності до використання сучасних педагогічних технологій та нових

інформаційних засобів навчання, досвіду застосування теоретичних знань у практичній діяльності, самостійності прийняття рішень під час професійної діяльності; поглиблення та систематизації знань, саморозвитку та самовдосконалення майбутніх педагогів; формування творчого відношення до педагогічної діяльності.

Основними завданнями практики є:

Методичні:

•формування у студентів:

- бажання і уміння методично правильно формувати процес теоретичного та практичного навчання;

- вироблення умінь практичного і творчого застосування здобутих знань;

- загальнокультурної, технологічної, комунікативної і соціальної компетентностей на основі засвоєння системи знань про основи охорони праці в системі освіти, людину, суспільство, виробництво, оволодіння засобами пізнавальної і практичної діяльності;

- забезпечення умов для їх життєвого і професійного самовизначення;

- готовності до свідомого вибору і оволодіння майбутньою професією;

- моральної відповідальності з розвиненим естетичним і етичним ставленням до навколишнього світу і самої себе.

Пізнавальні:

•вивчення напряму діяльності закладу освіти, його завдань і функцій;

•вивчення роботи професійно-технічного закладу освіти, його спеціальних підрозділів;

- ознайомлення з сучасними методами, формами та засобами навчання в галузі майбутньої професії, з досвідом роботи фахівців за спеціальністю;

- ознайомлення з роботою навчальних (методичних) кабінетів, спеціалізованих лабораторій.

Практичні:

- закріплення у виробничих умовах теоретичних знань, що були отримані при вивченні спеціальних дисциплін в процесі навчання;

- поглиблення і розширення теоретичних знань із спеціальних і психолого-педагогічних дисциплін на основі практичних навичок;

- оволодіння сучасними технологіями навчання;

- придбання практичних навичок та освоєння передового педагогічного досвіду;

- набуття навичок планування основних видів навчальної роботи викладача практичного навчання; досвіду організації та проведення виховної та позакласної роботи;

- закріплення вміння проводити навчальну роботу з групою та окремими учнями з врахуванням їх вікових і індивідуальних особливостей;

- формування професійно-педагогічної ерудиції, комунікативної культури майбутніх майстрів виробничого навчання в галузі охорони праці;

- формування морально-етичних якостей майстра виробничого навчання в галузі охорони праці навчально-виховного закладу, індивідуального творчого стилю педагогічної діяльності, потреби в самоосвіті;

- закріплення вміння аналізу навчального та виховного процесу;

- вдосконалення вмінь проводити методичну роботу з професійної підготовки учнівської молоді;

• закріплення свого покликання до педагогічної професії шляхом саморозвитку та самовдосконалення.

Педагогічна практика формує у здобувачів освіти професійні уміння, вчить приймати самостійні рішення при виконанні конкретної роботи в умовах професійно-технічних навчальних закладах, спонукає до саморозвитку. У майбутнього педагога виникає потреба самостійно поповнювати свої знання і творчо застосовувати їх в своїй професійній діяльності.

Педагогічна практика підвищує професійний і загальнокультурний рівень та педагогічну майстерність майбутнього педагога, сприяє розвитку здібностей, дозволяє створити зовнішні та внутрішні умови для саморозвитку студента.

Висновки. Виховання у майбутніх педагогів прагнення до постійного особистісного саморозвитку та самовдосконалення – це одна із умов професійного становлення компетентного фахівця. Навчальний процес, завдяки теоретичній та практичній підготовці, дозволяє створити зовнішні та внутрішні умови для саморозвитку та самовдосконалення студента.

За рахунок професійно-практичної підготовки у здобувачів вищої освіти формується практичний досвід приймати самостійні рішення при виконанні конкретної роботи в умовах майбутньої професії.

Нами розкрито суть понять «саморозвиток» та «самовдосконалення», обґрунтовано значення педагогічної практики, як чинника професійного саморозвитку та самовдосконалення майбутнього педагога, здійснено аналіз наукових джерел.

Література:

1. Багно Ю. *Практика в літніх оздоровчих таборах як засіб формування педагогічної компетентності майбутніх вчителів.* / Ю.

Багно // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: збірник наукових праць. – 2013. – Вип. 28(II). – С. 19-23.

2. Белова Ю. Ю. Модель професійної компетентності майбутнього інженера машинобудівної галузі. / Ю. Ю. Белова // Збірник наукових праць Бердянського педагогічного університету (Педагогічні науки). – 2012. – №4. – С. 33-38.

3. Каменська І. С. Проблеми формування професійної компетентності майбутніх інспекторів з охорони праці під час їх практичної підготовки. / І. С. Каменська, Ю. В. Великдан // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. – 2015. – Вип. 124. – С. 160-162.

4. Ковальчук В. А. Професійний саморозвиток фахівця як педагогічна проблема / Ковальчук В. А. // Професійний саморозвиток майбутнього фахівця: монографія: за ред. В. А. Ковальчук. / Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – С.10-19. Режим доступу: http://eprints.zu.edu.ua/12996/1/Konovalchuk_monografiya.pdf (Дата звернення 06.11.2017).

5. Менеджмент в управленні школою. Под ред. Т. И. Шамовой. – М.: МИП «НВ Магистр», 1992. – 232 с.

6. Рогов Е. И. Настольная книга практического психолога в образовании: учебн. пос. / Рогов Е. И. – Москва: ВЛАДОС, 1996. – 529 с.

7. Уйсімбаєва Н. В. Особистісне самовдосконалення як форма усвідомленого саморозвитку майбутнього вчителя. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.kspu.kr.ua/ua/ntmd/konferentsiy/2-mizhnarodna-internet-konferentsiya-2014/section-3/1266-osobistisne_samovdoskonalennya_yak_forma_usvidomlenogo_samorozvitku_majbutnogo_vchitely (дата звернення 06.11.2017).

8. Уйсімбаєва Н. В. Проблеми особистісного самовдосконалення майбутнього вчителя у системі професійної освіти. [Електронний ресурс] / Н. В. Уйсімбаєва // *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. – 2015. – III (26), Issue: 50, – p. 60-71. Режим доступу:

http://seanewdim.com/uploads/3/2/1/3/3213611/uisimbaeva_n.v._the_problems_of_personal_self-perfection_of_future_teachers_in_the_system_vocational_education.pdf
(дата звернення 12.10.2017).

9. Houghton, W. & Maddocks, A. (2005) *Engineering Subject Centre Guide: Personal Development Planning for Engineering Students January 2005 / Published by The Higher Education Academy – Engineering Subject Centre*. p. 20. Retrieved October 12, 2017 from: <http://www.heacademy.ac.uk/system/files/personal-development-planning.pdf> [in English].

10. Leadbeater C. (2008). *What's Next? 21 Ideas for 21st Century Learning*. London, The Innovation Unit. Retrieved October 2, 2018 from: <http://charlesleadbeater.net/wp-content/uploads/2010/01/Whats-Next-21-ideas-for-21st-century-learning.pdf> [in English]

11. McLoughlin, C. and Lee, M.J.W. (2008). *The three p's of pedagogy for the networked society: personalization, participation, and productivity*. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, Vol. 20, No. 1, pp. 10-27. Retrieved September 25, 2018 from: <http://www.isetl.org/ijtlhe/pdf/IJTLHE395.pdf> [in English]

12. Mikhnenko, G. & Absaliyeva, Y. (2018) *The formation of intellectual mobility of engineering students through integration of foreign language education and professional training*. *Advanced Education*, 9, 33-38. doi: 10.20535/2410-8286.121057 [in English]

13. Ridley, M. (2012) *Student Development (A Personal View)* Retrieved November 11, 2017 from: <http://www.orion.on.ca/news-events/blog/student-development-a-personal-view/> [in English]

14. Scott, C.L. (2015) *THE FUTURES of LEARNING 3: What kind of pedagogies for the 21st century? UNESCO Education Research and Foresight, Paris. [ERF Working Papers Series, No. 15.]. p. 21.* Retrieved September 25, 2017 from:

<http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002431/243126e.pdf> [in English]

15. Trilling, B. and Fadel, C. (2009) *21st Century Skills: Learning for Life in Our Times. San Francisco, Calif., Jossey-Bass/ John Wiley & Sons, Inc. p. 243.* Retrieved June 25, 2017 from: <http://yasamboyuogrenme.wikispaces.com/file/view/21st+CENTURY+SKILLS.pdf> [in English]

References:

1. Baghno Ju. *Praktyka v litnikh ozdorovchyykh taborakh jak zasib formuvannja pedagoghichnoji kompetentnosti majbutnykh vchyteliv. / Ju. Baghno // Ghumanitarnyj visnyk DVNZ «Perejaslav-Khmeljnyckyj pedagoghichnyj universytet imeni Ghryghorija Skovorody»: zbirnyk naukovykh pracj. – 2013. – Vyp. 28(II). – S. 19-23.*

2. Belova Ju. Ju. *Modelj profesijnoji kompetentnosti majbutnjogho inzhenera mashynobudivnoji ghaluzi. / Ju.Ju. Belova // Zbirnyk naukovykh pracj Berdjansjkogho pedagoghichnogho universytetu (Pedagoghichni nauky). – 2012. –№ 4. – S. 33-38.*

3. Kamensjka I. S. *Problemy formuvannja profesijnoji kompetentnosti majbutnykh inspektoriv z okhorony praci pid chas jikh praktychnoji pidghotovky. / I. S. Kamensjka, Ju. V. Velykdan // Visnyk Chernighivsjkogho nacionaljnogho pedagoghichnogho universytetu imeni T. Gh. Shevchenka. Serija: Pedagoghichni nauky. – 2015. – Vyp. 124. – S. 160-162.*

4. Kovaljchuk V. A. *Profesijnyj samorozvytok fakhivcja jak pedagoghichna problema / Kovaljchuk V. A. // Profesijnyj samorozvytok*

majbutnjogho fakhivcja: monoghrafija: za red. V. A. Kovaljchuk. / Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka, 2011. – S. 10-19. Rezhym dostupu: http://eprints.zu.edu.ua/12996/1/Konovalchuk_monografiya.pdf (Data zvernennja 06.11.2017).

5. *Menedzhment v upravlenyy shkoloj. Pod red. T.Y. Shamovoj. – M.: MYP «NB Maghystr», 1992. – 232 s.*

6. *Roghov E. Y. Nastoljnaja knygha praktycheskogho psykhologha v obrazovanny: uchebn. pos. / Roghov E.Y. – Moskva: VLADOS, 1996. – 529 s.*

7. *Ujsimbajeva N. V. Osobystisne samovdoskonalennja jak forma usvidomlenogho samorozvytku majbutnjogho vchytelja. [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: http://www.kspu.kr.ua/ua/ntmd/konferentsiy/2-mizhnarodna-internet-konferentsiya-2014/section-3/1266-osobistisne_samovdoskonalennya_yak_forma_usvidomlenogo_samorozvitku_majbutnogo_vchitely (data zvernennja 06.11.2017).*

8. *Ujsimbajeva N. V. Problemy osobystisnogho samovdoskonalennja majbutnjogho vchytelja u systemi profesijnoji osvity. [Elektronnyj resurs] / N.V. Ujsimbajeva // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. – 2015. – III (26), Issue: 50, – p. 60-71. Rezhym dostupu: http://seanewdim.com/uploads/3/2/1/3/3213611/uisimbaeva_n.v._the_problems_of_personal_self-perfection_of_future_teachers_in_the_system_vocational_education.pdf (data zvernennja 12.10.2017).*

9. *Houghton, W. & Maddocks, A. (2005) Engineering Subject Centre Guide: Personal Development Planning for Engineering Students January 2005 / Published by The Higher Education Academy – Engineering Subject Centre. p. 20. Retrieved October 12, 2017 from: <http://www.heacademy.ac.uk/system/files/personal-development-planning.pdf> [in English].*

10. Leadbeater C. (2008). *What's Next? 21 Ideas for 21st Century Learning*. London, The Innovation Unit. Retrieved October 2, 2018 from: <http://charlesleadbeater.net/wp-content/uploads/2010/01/Whats-Next-21-ideas-for-21st-century-learning.pdf> [in English]
11. McLoughlin, C. and Lee, M.J.W. (2008). *The three p's of pedagogy for the networked society: personalization, participation, and productivity*. *International Journal of Teaching and Learning in Higher Education*, Vol. 20, No. 1, pp. 10-27. Retrieved September 25, 2018 from: <http://www.isetl.org/ijtlhe/pdf/IJTLHE395.pdf> [in English]
12. Mikhnenko, G. & Absaliamova, Y. (2018) *The formation of intellectual mobility of engineering students through integration of foreign language education and professional training*. *Advanced Education*, 9, 33-38. doi: 10.20535/2410-8286.121057 [in English]
13. Ridley, M. (2012) *Student Development (A Personal View)* Retrieved November 11, 2017 from: <http://www.orion.on.ca/news-events/blog/student-development-a-personal-view/> [in English]
14. Scott, C.L. (2015) *THE FUTURES of LEARNING 3: What kind of pedagogies for the 21st century?* UNESCO Education Research and Foresight, Paris. [ERF Working Papers Series, No. 15.]. p. 21. Retrieved September 25, 2017 from: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002431/243126e.pdf> [in English]
15. Trilling, B. and Fadel, C. (2009) *21st Century Skills: Learning for Life in Our Times*. San Francisco, Calif., Jossey-Bass/ John Wiley & Sons, Inc. p. 243. Retrieved June 25, 2017 from: <http://yasamboyuogrenme.wikispaces.com/file/view/21st+CENTURY+SKILLS.pdf> [in English]